

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA "ALGORITMIK IJTIMOYLIK" VA "IJTIMOIY MAKONNING ALGORITMLASHUVI" JARAYONLARI: IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL

Muhammadbobur Muminov Amirqul o'g'li

Quruqlikdagi qo'shinlar instituti, PhD.

e-mail: abdusalom010191@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8894-320X>

Annotatsiya.

Maqolada sun'iy intellekt rivojlanishi sharoitida algoritmik ijtimoiylik va ijtimoiy makonning algoritmlashuvi jarayonlari ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Algoritmning insonlararo munosabatlar, kommunikatsiya, tanlov erkinligi va ijtimoiy makon tuzilishiga ta'siri yoritilib, algoritmik vositachilikning imkoniyatlari hamda muammolari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, algoritmik ijtimoiylik, ijtimoiy makon, algoritmlashuv, raqamli jamiyat, algoritmik boshqaruv, ijtimoiy munosabatlar, raqamli kommunikatsiya.

ПРОЦЕССЫ «АЛГОРИТМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛЬНОСТИ» И «АЛГОРИТМИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА» В ЭПОХУ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ

Мухаммадбобур Муминов Амиркул угли

Институт Сухопутных войск, PhD.

Аннотация.

В статье с социально-философской точки зрения анализируются процессы алгоритмической социальности и алгоритмизации социального пространства в условиях развития искусственного интеллекта. Рассматривается влияние алгоритмов на межличностные отношения, коммуникацию, свободу выбора и структуру социального пространства, а также раскрываются возможности и проблемы алгоритмического посредничества.

Ключевые слова: искусственный интеллект, алгоритмическая социальность, социальное пространство, алгоритмизация, цифровое общество, алгоритмическое управление, социальные отношения, цифровая коммуникация.

PROCESSES OF "ALGORITHMIC SOCIALITY" AND THE "ALGORITHMIZATION OF SOCIAL SPACE" IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Muhammadbobur Muminov Amirqul o'g'li

Institute of Land Forces, PhD.

Abstract.

This article analyzes the processes of algorithmic sociality and the algorithmization of social space in the context of artificial intelligence development from a socio-philosophical perspective. It examines the impact of algorithms on interpersonal relations, communication, freedom of choice, and the structure of social space, while also exploring the opportunities and challenges associated with algorithmic mediation.

Keywords: artificial intelligence, algorithmic sociality, social space, algorithmization, digital society, algorithmic governance, social relations, digital communication.

Kirish. XXI asr insoniyat tarixida texnologik taraqqiyot nafaqat ishlab chiqarish vositalari va axborot almashinuvi shakllarini, balki jamiyatning ontologik asoslarini ham qayta ko'rib chiqishga majbur qilayotgan davr sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson va texnika o'rtasidagi munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirib, ijtimoiy hayotning falsafiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy hamda kommunikativ qatlamlarida tub o'zgarishlarni vujudga keltirmoqda.

Sun'iy intellekt bugungi kunda oddiy texnologik vosita yoki murakkab hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi mexanizm sifatidagi an'anaviy talqindan ancha kengroq mazmun kasb etmoqda. U inson faoliyatining kundalik shakllariga kirib borib, bilim olish, axborotni idrok etish, ijtimoiy aloqalarni shakllantirish va qaror qabul qilish jarayonlarining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Shu ma'noda, sun'iy intellekt insoniyatning tashqi texnologik imkoniyati bo'lib qolmay, balki ijtimoiy voqelikni tashkil etuvchi yangi vositachilik shakli sifatida namoyon bo'lmoqda.

Raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, qidiruv tizimlari, elektron xizmatlar va sun'iy intellekt tizimlarining keng tarqalishi natijasida algoritmlar zamonaviy jamiyatning yashirin, biroq kuchli boshqaruvchi mexanizmlaridan biriga aylanmoqda. Chunki bugungi raqamli makonda inson nimani ko'rish, qaysi axborotga duch kelishi, qanday

g'oyalarni qabul qilishi va qanday ijtimoiy aloqalarga kirishishi ko'p jihatdan saralash va tavsiya tizimlari orqali belgilanmoqda. Natijada algoritmlar endilikda inson faoliyatini shunchaki qo'llab-quvvatlovchi texnik vosita emas, balki ijtimoiy munosabatlarning shakllanish mantig'iga ta'sir etuvchi faol subyektga yaqinlashayotgan tizim sifatida qaralmoqda.

An'anaviy ijtimoiy munosabatlar asosan "inson-inson" tamoyiliga asoslangan bo'lsa, zamonaviy raqamli jamiyatda yangi kommunikativ paradigma — "inson-texnika-inson" munosabatlar tizimi shakllanmoqda. Ushbu algoritim insonlar o'rtasidagi aloqalarni vositalashtiruvchi, tartibga soluvchi va ma'lum ma'noda yo'naltiruvchi institutsional kuch sifatida ishtirok etmoqda.

Insonning raqamli faoliyati natijasida hosil bo'luvchi ma'lumotlar oddiy axborot birliklari bo'lib qolmay, balki ijtimoiy xatti-harakatlarni tahlil qilish, bashorat qilish va yo'naltirish imkonini beruvchi yangi resursga aylanmoqda. Algoritmlar ushbu ma'lumotlarni qayta ishlab, insonning ehtimoliy qiziqishlari, tanlovlari va kelgusidagi xatti-harakatlari haqida xulosalar chiqaradi. Shu jihatdan qaraganda, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy makon endilikda faqat insonlar o'rtasidagi munosabatlar maydoni emas, balki inson, ma'lumot va algoritmik tizimlarning o'zaro ta'sir maydoni sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shunday ekan, ijtimoiy makonning algoritmlashuvi zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyotining muhim belgilaridan biri bo'lib, u jamiyatning boshqaruv shakllari, kommunikativ jarayonlari va inson erkinligi haqidagi tasavvurlarni tubdan o'zgartirmoqda. Algoritmlar nafaqat mavjud ijtimoiy jarayonlarni aks ettiradi, balki ularni tanlash, kuchaytirish va yo'naltirish orqali yangi ijtimoiy realliklarni ham yaratadi.

Shu nuqtayi nazardan, "algoritmik ijtimoiylik" tushunchasi zamonaviy jamiyatning yangi mavjudlik shaklini ifodalovchi muhim falsafiy kategoriya sifatida qaralishi mumkin. Chunki bugungi kunda insonning ijtimoiy tajribasi tobora ko'proq algoritmik tizimlar tomonidan shakllantirilayotgan, tartibga solinayotgan va vositalashtirilayotgan murakkab raqamli muhitda kechmoqda.

Adabiyotlarning tahlili va metodologiya

Sun'iy intellektning zamonaviy ijtimoiy makonga ta'siri faqat texnologik taraqqiyot mahsuli sifatida emas, balki inson, algoritim, ma'lumot, raqamli platformalar, ijtimoiy institutlar va kommunikativ amaliyotlarning o'zaro murakkab munosabatlari natijasida shakllanayotgan yangi ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida talqin etiladi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur tadqiqotning nazariy-metodologik asosini fanlararo yondashuv tashkil etadi. Chunki algoritmlashuv jarayoni o'z mohiyatiga ko'ra faqat texnik yoki axborot texnologiyalari doirasida tushuntirib bo'lmaydigan, balki ijtimoiy falsafa, sotsiologiya va sun'iy intellekt tadqiqotlari kesishmasida namoyon bo'luvchi ko'p qatlamli hodisadir.

Fanlararo yondashuv murakkab ijtimoiy hodisalarni turli ilmiy yo'nalishlarning konseptual imkoniyatlarini integratsiyalash orqali yaxlit anglash imkonini beradi. A. F. Repko fanlararo tadqiqotni alohida fanlar chegarasidan tashqariga chiqib, turli bilim sohalarining nazariy va metodologik vositalarini birlashtirish orqali murakkab muammolarni chuqurroq tushuntirishga qaratilgan ilmiy yondashuv sifatida tavsiflaydi [1, 16-bet]. Mazkur metodologik tamoyil algoritmik ijtimoiylik fenomenini texnologik jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy munosabatlarning yangi shakllanish mexanizmi sifatida tadqiq etish imkonini beradi.

Tadqiqotning tizimli xarakteri L. fon Bertalanffining umumiy tizimlar nazariyasi tamoyillariga asoslanadi. Bertalanffi ilmiy hodisalarni alohida va mustaqil elementlar yig'indisi sifatida emas, balki o'zaro ta'sir va bog'liqlikda mavjud bo'luvchi murakkab tizimlar sifatida o'rganish zarurligini asoslab berdi [2; 134-bet]. Uning yondashuvida tizimning mohiyati faqat uning tarkibiy qismlarida emas, balki ushbu qismlar o'rtasidagi dinamik munosabatlar va funksional aloqalarda namoyon bo'ladi.

Mazkur nazariy asosdan kelib chiqib, tadqiqotda sun'iy intellekt, algoritmik tizimlar, inson faoliyati, ma'lumotlar oqimi, raqamli platformalar va ijtimoiy institutlar alohida hodisalar sifatida emas, balki zamonaviy raqamli ijtimoiy makonni shakllantiruvchi o'zaro bog'langan tizimli elementlar sifatida ko'rib chiqiladi. Bunday yondashuv algoritmlarning jamiyatdagi rolini faqat texnik funksiyalar bilan chegaralamasdan, ularning ijtimoiy tartib, kommunikatsiya va inson xatti-harakatlarini shakllantirishdagi o'rnini ochib berishga xizmat qiladi.

Tizimli tahlil metodi tadqiqot davomida sun'iy intellekt, algoritmik boshqaruv mexanizmlari, inson va raqamli ijtimoiy makon o'rtasidagi funksional munosabatlarni aniqlash uchun qo'llanildi. Bertalanffi ta'kidlaganidek, murakkab tizimlarning mohiyatini anglash ularning alohida qismlarini o'rganish bilangina emas, balki ushbu qismlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va rivojlanish dinamikasini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi [3; 134–165-betlar]. Shu sababli algoritmik ijtimoiylikni tadqiq etishda texnologik komponentlar bilan bir qatorda inson faoliyati va ijtimoiy munosabatlarning o'zgarish jarayonlari ham kompleks ravishda tahlil qilindi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil metodi ham muhim metodologik vosita sifatida qo'llanildi. Ushbu metod an'anaviy ijtimoiylik shakllari bilan algoritmik vositachilik asosida shakllanayotgan yangi ijtimoiylik shakllari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash imkonini berdi. J. Sartori qiyosiy metodologiyada "nimani qiyoslash mumkin?", "nima maqsadda qiyoslash kerak?" va "qanday mezonlar asosida qiyoslash lozim?" kabi savollar ilmiy taqqoslashning asosiy tamoyillarini tashkil etishini ta'kidlaydi [4; 243–257-betlar].

Mazkur metodologik yondashuv asosida an'anaviy va algoritmik ijtimoiylik quyidagi mezonlar bo'yicha qiyoslandi: kommunikativ vositachilik shakllari, ijtimoiy tanlov mexanizmlari, axborot seleksiyasi, inson, shaxsiylashtirish jarayonlari va nazorat shakllari. Bunda maqsad ushbu ikki ijtimoiylik shaklini oddiy qarama-qarshi qo'yish emas, balki algoritmik vositachilik natijasida ijtimoiy munosabatlarning qaysi tarkibiy elementlari transformatsiyaga uchrayotganini aniqlashdan iborat bo'ldi.

Konseptual tahlil metodi tadqiqotning asosiy kategoriyalari — "algoritmik ijtimoiylik", "ijtimoiy makonning algoritmlashuvi", "algoritmik agentlik", "algoritmik vositachilik" va "raqamli ijtimoiy makon" tushunchalarining

mazmuniy chegaralarini belgilash uchun ishlatildi. G. Sartori metodologiyani faqat tadqiqot texnikalari majmui sifatida emas, balki ilmiy tushunchalarni shakllantirish, ularning mantiqiy aniqligini ta'minlash va nazariy bilimlarni tizimlashtirish vositasi sifatida tushunish zarurligini qayd etadi [5; 1033–1036-betlar].

Shu asosda mazkur tadqiqotda "algoritmik ijtimoiylik" tushunchasi har qanday raqamli kommunikatsiyaning umumiy ifodasi sifatida emas, balki ijtimoiy munosabatlarning algoritmik saralash, tavsiya qilish, reytinglash, bashoratlash va vositachilik mexanizmlari orqali shakllanish jarayonini ifodalovchi nazariy kategoriya sifatida qo'llanildi.

Ushbu masalani nazariy jihatdan asoslashda Taina Bucherning "programmed sociality" ("dasturlashtirilgan ijtimoiylik") konsepsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bucher zamonaviy raqamli platformalarda insonlarning kundalik ijtimoiy tajribasi algoritmik media muhitida shakllanishini, tavsiya tizimlari, prognozlash va saralash mexanizmlari esa ijtimoiylikni tashkil etuvchi faol vositachilar sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatadi [6; 1–2-betlar]. Mazkur konsepsiya algoritmiklarning jamiyatdagi rolini faqat texnik boshqaruv vositasi sifatida emas, balki ijtimoiy voqelikni shakllantiruvchi omil sifatida tushunishga imkon beradi.

Tadqiqotda kontent-tahlil metodi ham qo'llanilib, raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt bo'yicha ilmiy adabiyotlar, algoritmik boshqaruv va platforma jamiyati haqidagi tadqiqotlar tizimli ravishda o'rganildi. Mazkur metod ilmiy manbalarda ilgari surilgan nazariy qarashlar, asosiy tushunchalar va tadqiqot yo'nalishlarini aniqlash imkonini berdi.

Klaus Krippendorff kontent-tahlil metodini matnlar va boshqa kommunikativ materiallardan ularning ijtimoiy-madaniy kontekstiga oid asoslangan xulosalar chiqarishga imkon beruvchi ilmiy usul sifatida izohlaydi [7; 24–50-betlar]. Uning metodologik yondashuvi asosida mazkur tadqiqotda ilmiy manbalar mazmuni faqat tavsifiy jihatdan emas, balki ularda aks etgan nazariy kategoriyalar, konseptual modellar va ijtimoiy jarayonlarni tushuntirish mexanizmlari nuqtayi nazaridan tahlil qilindi.

Kontent-tahlil jarayonida quyidagi asosiy analitik kategoriyalar belgilandi: ma'lumotlashtirish (datafication), algoritmik seleksiya, personalizatsiya, tavsiya tizimlari, reytinglash, prognozlash, algoritmik boshqaruv, inson agentligi va algoritmik nazorat. Ushbu kategoriyalar orqali sun'iy intellekt va algoritmik tizimlarning zamonaviy ijtimoiy makonni shakllantirishdagi o'rni, ularning inson faoliyati va ijtimoiy munosabatlarga ta'sir mexanizmlari falsafiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Muhokama

Sun'iy intellekt va raqamli platformalarning jadal rivojlanishi zamonaviy jamiyatda algoritm fenomenining ijtimoiy-falsafiy maqomini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Klassik qarashlarda algoritm inson tomonidan yaratilgan, oldindan belgilangan qoidalar asosida ishlaydigan va ma'lum vazifalarni bajarishga mo'ljallangan formal mexanizm sifatida tushuniladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, algoritm mustaqil maqsad yoki ijtimoiy manfaatga ega bo'lmagan, balki inson tomonidan belgilangan parametrlar, ma'lumotlar va dasturiy cheklavlar doirasida faoliyat yurituvchi texnik vositadir. Shu sababli algoritmni to'laqonli ijtimoiy subyekt sifatida talqin qilishni talab qiladi.

Biroq raqamli jamiyat sharoitida algoritmiklarning funksional imkoniyatlari oddiy texnik vositachilik chegaralaridan chiqib, ijtimoiy munosabatlarning shakllanish jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omilga aylanmoqda. Bugungi kunda algoritmiklar nafaqat mavjud axborotni qayta ishlaydi, balki insonlarning nimaga e'tibor qaratishi, qanday axborotni qabul qilishi, qaysi ijtimoiy guruhlar bilan aloqaga kirishishi va qanday tanlovlarni amalga oshirishi mumkinligini ham ma'lum darajada shakllantiradi.

Ayniqsa, raqamli platformalardagi tavsiya tizimlari, reyting mexanizmlari va avtomatik saralash jarayonlari ijtimoiy tajribaning tashkil etilishida faol vositachi sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur jarayon natijasida algoritm tashqi texnologik vositadan ijtimoiy voqelikni tashkil etuvchi ichki mexanizmga aylanmoqda. Boshqacha aytganda, algoritm endilikda faqat inson faoliyatini tezlashtiruvchi vosita emas, balki ijtimoiy aloqalarning qanday shakllanishi va rivojlanishini belgilovchi strukturaviy element sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, algoritmni mutlaq mustaqil subyekt yoki insondan tashqari avtonom kuch sifatida emas, balki nisbiy algoritmik vositachi tizim sifatida tushunish maqsadga muvofiqdir. Algoritmik agentlik inson agentligidan tubdan farq qiladi. Inson ong, maqsad, qadriyat, mas'uliyat va axloqiy refleksiyaga ega mavjudot sifatida qaror qabul qiladi. Algoritm esa ma'lumotlar, matematik modellar va dasturiy arxitektura asosida ishlaydi. Biroq algoritmik tizimlarning ijtimoiy oqibatlarini ularning texnik tabiatidan ancha keng bo'lishi mumkin.

Mazkur holat agentlik tushunchasining o'zini qayta talqin qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Falsafiy yondashuvda agentlik ko'pincha individual subyektning ongli harakati bilan bog'langan bo'lsa, algoritmik jamiyat sharoitida ijtimoiy natijalar yagona inson qarorining emas, balki inson, algoritm, ma'lumotlar va platformalar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirning mahsuli sifatida shakllanadi. Shu sababli algoritmik ijtimoiylikda agentlik markazlashgan hodisa emas, balki turli subyektlar va texnologik tizimlar o'rtasida taqsimlangan jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Sun'iy intellekt va algoritmik tizimlarning kundalik hayotga chuqur kirib borishi inson subyektligi masalasini ham yangi falsafiy nuqtayi nazardan ko'rib chiqishni talab qiladi. Inson subyekti o'z ongiga ega, erkin tanlov qiluvchi, qarorlarining ma'nosini anglaydigan va o'z faoliyati uchun mas'ul bo'lgan mavjudot sifatida tushuniladi. Biroq raqamli muhitda insonning tanlov jarayonlari tobora ko'proq algoritmik tavsiyalar, reytinglar, avtomatik saralash va bashoratlash tizimlari bilan bog'liq holda amalga oshmoqda.

Bu jarayon inson erkinligini butunlay inkor etmaydi, biroq erkin tanlovning amalga oshish sharoitlarini o'zgartiradi. Chunki zamonaviy raqamli muhitda inson nimani tanlashi masalasidan oldin, uning oldiga qanday tanlov imkoniyatlari chiqarilayotgani masalasi paydo bo'ladi. Foydalanuvchi mustaqil qaror qabul qilayotgandek ko'rinsa-da, uning qarori ko'pincha avvaldan algoritmik saralashdan o'tgan axborot va imkoniyatlar doirasida shakllanadi.

Shu sababli zamonaviy erkinlik tushunchasini faqat tanlash imkoniyati bilan chegaralab bo'lmaydi. Erkinlik, avvalo, tanlov maydonining qanday tashkil etilganini anglash, unga ta'sir qiluvchi yashirin mexanizmlarni tushunish va zarur hollarda ularga nisbatan mustaqil pozitsiya shakllantirish qobiliyati bilan belgilanadi.

Insonning raqamli profili ham zamonaviy subyektlik transformatsiyasining muhim jihatlaridan biridir. Raqamli tizimlar insonni faqat biologik yoki ijtimoiy mavjudot sifatida emas, balki ma'lumotlar majmui sifatida ham qayta ifodalaydi.

Mazkur jarayon inson va uning raqamli tasviri o'rtasida yangi ontologik muammoni yuzaga keltiradi. Chunki insonning haqiqiy ijtimoiy va ma'naviy mavjudligi uning algoritmik profilidan ancha murakkab bo'lsa-da, ko'plab raqamli tizimlar qarorlarni aynan ushbu profil asosida shakllantiradi. Natijada insonning o'zini anglash shakli bilan algoritmlar tomonidan yaratilgan "raqamli identitet" o'rtasida tafovut yuzaga kelishi mumkin.

Shunday qilib, sun'iy intellekt davrida inson subyektligi yo'qolmaydi, balki yangi texnologik va ijtimoiy sharoitlarda qayta shakllanadi. Zamonaviy subyektning avtonomiyasi mutlaq mustaqillik emas, balki algoritmik ta'sirlarni anglash, tanqidiy baholash va zarur hollarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati orqali namoyon bo'ladi.

Algoritmik ijtimoiylikning yana bir muhim falsafiy jihati algoritmik hokimiyat fenomeni bilan bog'liqdir. Hokimiyat odatda davlat, siyosiy institutlar yoki ijtimoiy guruhlarining boshqalar xatti-harakatiga ta'sir ko'rsatish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Raqamli jamiyatda esa hokimiyatning yangi, ko'pincha ko'rinmas shakllari paydo bo'lmoqda.

Algoritmik hokimiyatning o'ziga xosligi shundaki, u to'g'ridan-to'g'ri buyruq yoki majburlash orqali emas, balki ko'rinuvchanlikni boshqarish, axborotni saralash, ehtimoliy tanlovlarni shakllantirish va foydalanuvchi xatti-harakatlarini bashorat qilish orqali amalga oshadi.

Algoritmlar insonning nimalarni ko'rishi, qaysi axborotga duch kelishi, qanday mahsulot yoki xizmatlarni tanlashi va qanday ijtimoiy aloqalarga kirishishiga bilvosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu holat inson qarorlarining to'liq algoritmlar tomonidan belgilanishini anglatmaydi. Biroq algoritmlar e'tibor yo'nalishi va tanlov imkoniyatlarining strukturasi ustidan sezilarli ta'sir kuchiga ega bo'lmoqda.

Algoritmik hokimiyat bilan bog'liq asosiy muammolardan biri uning shaffof emasligidadir. Foydalanuvchi ko'pincha nima sababdan ma'lum axborot unga tavsiya etilganini yoki nima uchun boshqa ma'lumotlar ko'rinmay qolganini bilmaydi. Natijada qaror ishlab chiqaruvchi mexanizm mavjud bo'lsa-da, uning ichki mantig'i jamiyat uchun to'liq ochiq emas.

Shu sababli algoritmik hokimiyatni faqat texnik samaradorlik masalasi sifatida emas, balki adolat, shaffoflik, mas'uliyat va inson erkinligi bilan bog'liq ijtimoiy-falsafiy muammo sifatida tadqiq etish zarur.

Sun'iy intellekt davrida ijtimoiy makonning o'zi ham tub transformatsiyaga uchramoqda. Endilikda ijtimoiy makon faqat geografik hudud, an'anaviy institutlar yoki bevosita insonlararo munosabatlar tizimi bilan belgilanmaydi. U inson, ma'lumot, algoritm va raqamli platformalar o'zaro ta'sir qiluvchi gibril ijtimoiy muhit sifatida shakllanmoqda.

Algoritmik ijtimoiylik o'z tabiatiga ko'ra ichki ziddiyatlarga ega bo'lgan murakkab jarayondir. Uni faqat ijobiy yoki salbiy hodisa sifatida baholash yetarli emas. Uning haqiqiy mohiyati qarama-qarshi tendensiyalarning bir vaqtning o'zida mavjud bo'lishida namoyon bo'ladi.

Masalan, inson ehtiyojlarini chuqurroq qondirish imkonini bersa-da, ayni vaqtda shaxsni oldindan belgilangan algoritmik kategoriyalar doirasiga joylashtirishi mumkin. Avtomatlashtirish insonni ko'plab takroriy vazifalardan ozod qilishi bilan birga, ayrim qaror jarayonlarida uning faol ishtirokini kamaytirishi ehtimolini ham yuzaga keltiradi.

Demak, algoritmik ijtimoiylikning dialektik mohiyati erkinlik va boshqaruv, individuallashtirish va standartlashtirish, ochiqlik va yashirinlik, integratsiya va fragmentatsiya o'rtasidagi doimiy harakatda namoyon bo'ladi. Aynan mana shu qarama-qarshiliklar zamonaviy raqamli jamiyatning falsafiy mazmunini ochib beruvchi asosiy omillardan biridir.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt va raqamli platformalarning keng tarqalishi natijasida zamonaviy ijtimoiy munosabatlarning shakllanish mantig'i tub transformatsiyaga uchramoqda. Insonlar o'rtasidagi aloqa, muloqot va o'zaro ta'sir asosan bevosita munosabatlar hamda ijtimoiy institutlar orqali tashkil etilgan bo'lsa, raqamli jamiyat sharoitida ushbu jarayonlarga ma'lumotlar bazalari, tavsiya tizimlari, algoritmik saralash mexanizmlari va sun'iy intellekt vositalari tobora faol kirib kelmoqda. Natijada ijtimoiy munosabatlar endilikda faqat insonlararo munosabatlar tizimi sifatida emas, balki inson va texnologik vositachilar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir maydoni sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlangan eng muhim nazariy natijalardan biri shundan iboratki, algoritmik ijtimoiylik zamonaviy raqamli jamiyatning yangi mavjudlik shakli sifatida bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Raqamli muhitda inson faoliyati tobora ko'proq ma'lumot shakliga keltiriladi va ushbu ma'lumotlar keyingi algoritmik qarorlarning asosiy manbasiga aylanadi. Bunda insonning harakati, qiziqishi, tanlovi va kommunikativ faoliyati oddiy tajriba sifatida emas, balki qayta ishlanishi mumkin bo'lgan raqamli obyekt sifatida namoyon bo'ladi. Shu ma'noda, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy hayotning ma'lumotlashuvi inson faoliyatini anglash va boshqarishning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda.

Axborot makonidan farqli ravishda, raqamli platformalar barcha foydalanuvchilar uchun yagona tajriba yaratmaydi. Aksincha, ular foydalanuvchining avvalgi faoliyati, qiziqishlari va raqamli profiliga asoslangan holda individual axborot muhitini shakllantiradi. Natijada har bir insonning raqamli tajribasi o'ziga xos algoritmik makonga aylanadi.

Algoritmik ijtimoiylikning muhim xususiyati avtomatlashtirilgan vositachilikdir. Bugungi raqamli muhitda insonlar o'rtasidagi axborot almashinuvi va ijtimoiy ko'rinish ko'pincha algoritmik saralash mexanizmlari orqali amalga oshadi. Algoritm qaysi axborot ko'rinishi, qaysi shaxs yoki guruhning faoliyati ko'proq namoyon bo'lishi va qaysi kontent ustuvor ahamiyat kasb etishini belgilash orqali ijtimoiy aloqalarning tuzilishiga ta'sir qiladi.

Algoritmik ijtimoiylik prognozlash xususiyatiga ega. Sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash imkoniyatlari insonlarning ehtimoliy kelajakdagi xatti-harakatlarini oldindan modellashirish imkonini beradi. Shu sababli algoritmlar faqat mavjud ijtimoiy jarayonlarni tahlil qiluvchi vosita emas, balki kelajakdagi ehtimoliy harakatlarni shakllantiruvchi omil sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Algoritmik ijtimoiylikda yashirin algoritmik saralash mexanizmi mavjud. Foydalanuvchi ko'pincha nima sababdan aynan ma'lum bir axborot, mahsulot yoki xizmat unga tavsiya etilganini anglamaydi. Natijada algoritmik ta'sir bevosita majburlash shaklida emas, balki ko'rinmas tartibga solish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi.

Algoritmik ijtimoiylik tarmoqlilik va tezkorlik xususiyatiga ega. Raqamli platformalar geografik chegaralarni nisbiylashtirib, insonlarning yangi turdagi virtual hamjamiyatlar shakllantirishiga imkon yaratmoqda. Shu orqali ijtimoiy aloqalarning tezligi va ko'lami tarixiy jihatdan misli ko'rilmagan darajada kengaymoqda.

Algoritmik ijtimoiylik uzluksiz yangilanib boruvchi dinamik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Insonning raqamli muhitdagi har bir faoliyati yangi ma'lumotlar hosil qiladi va ushbu ma'lumotlar algoritmik modellarni takomillashtirish uchun ishlatiladi. Natijada algoritmik tizim inson xatti-harakati bilan doimiy qayta aloqa jarayoniga kirishadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, algoritmik ijtimoiylikni bir tomonlama baholash mumkin emas. U bir vaqtning o'zida yangi imkoniyatlar va yangi xavflarni yuzaga keltiruvchi murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisadir. Bir tomondan, algoritmlar kommunikatsiya imkoniyatlarini kengaytiradi, shaxsiylashtirilgan xizmatlarni rivojlantiradi va yangi virtual hamjamiyatlarning shakllanishiga yordam beradi.

Boshqa tomondan esa, algoritmik tizimlar axborot pufaklari, algoritmik kamsitish, yashirin boshqaruv, shaxsiy hayot daxlsizligi muammolari va raqamli tengsizlik kabi yangi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Shu sababli algoritmik ijtimoiylikni faqat texnologik taraqqiyotning tabiiy natijasi sifatida emas, balki erkinlik va nazorat, individuallik va standartlashuv, integratsiya va fragmentatsiya, inson agentligi va algoritmik vositachilik o'rtasidagi dialektik munosabatlardan tashkil topgan yangi ijtimoiy-falsafiy fenomen sifatida baholash zarur.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt davrida ijtimoiylikning mohiyati o'zgarib bormoqda. Algoritmlar insonlararo munosabatlarni almashtirmaydi, biroq ushbu munosabatlarning qanday shakllanishi, qaysi axborot asosida rivojlanishi va qanday imkoniyatlar doirasida amalga oshirishini tobora kuchliroq belgilamoqda. Shu bois "algoritmik ijtimoiylik" tushunchasi zamonaviy raqamli jamiyatni anglash uchun mustaqil ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida qoralishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt va algoritmik tizimlarning zamonaviy ijtimoiy hayotdagi o'rni ularning an'anaviy texnologik funksiyalari bilan chegaralanib qolmaydi. Algoritmlar dastlab axborotni qayta ishlash, saralash va tavsiya qilishga xizmat qiluvchi texnik mexanizmlar sifatida shakllangan bo'lsa-da, bugungi raqamli jamiyat sharoitida ular ijtimoiy aloqalarning tashkil topishi, inson tanlovlarining shakllanishi va ijtimoiy makonning strukturaviy qayta qurilishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim vositachilik institutlariga aylanmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellekt davridagi ijtimoiylikni an'anaviy "inson-inson" munosabatlarining inkori sifatida emas, balki ushbu munosabatlarning yangi texnologik vositachilik shakllari orqali qayta tashkil topishi sifatida tushunish lozim. Bunda algoritmlar insonlar o'rtasidagi bevosita aloqalarni almashtirmaydi, balki ularning shakllanish shartlari, ko'rinish darajasi va rivojlanish yo'nalishlariga ta'sir etuvchi yangi ijtimoiy vositachilar sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan "algoritmik ijtimoiylik" tushunchasi insonlar o'rtasidagi kommunikativ aloqalar, ijtimoiy tanlovlar va guruhviy munosabatlarning algoritmik seleksiya, tavsiya qilish, prognozlash hamda vositachilik mexanizmlari ta'sirida shakllanadigan yangi ijtimoiy holatini ifodalaydi. Mazkur tushuncha algoritmni faqat texnik vosita sifatida emas, balki zamonaviy ijtimoiy munosabatlarning shakllanish shartlariga ta'sir ko'rsatuvchi strukturaviy omil sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Mazkur jarayon shuni ko'rsatadiki, algoritmlar zamonaviy ijtimoiy makonda nafaqat axborot bilan ishlash vositasi, balki e'tibor, ko'rinuvchanlik, kommunikativ imkoniyatlar, resurslar va ijtimoiy ahamiyatni taqsimlash mexanizmlaridan biriga aylanmoqda. Natijada algoritmik hokimiyat deb ataluvchi yangi ta'sir shakllari yuzaga kelmoqda.

Shu sababli algoritmik tizimlarning shaffofligi, javobgarligi va ijtimoiy adolatligi masalalari zamonaviy ijtimoiy falsafaning muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Chunki algoritmik qarorlarning ta'siri tobora kengayib borayotgan sharoitda texnologik samaradorlikning o'zi yetarli mezon bo'lib qolmaydi, uning inson erkinligi, tengligi, huquqlari va subyektligi bilan uyg'unligi ham asosiy falsafiy mezonga aylanadi.

Tadqiqot natijalari algoritmik ijtimoiylikning mohiyatan ziddiyatli va dialektik xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi. Bir tomondan, algoritmik tizimlar kommunikatsiya imkoniyatlarini kengaytiradi, axborotga kirishni tezlashtiradi, xizmatlarni shaxsiylashtiradi va yangi virtual hamjamiyatlarning shakllanishiga imkon yaratadi. Ikkinchi tomondan esa, ular axborot pufaklari, algoritmik kamsitish, raqamli nazorat, shaxsiy ma'lumotlarning haddan tashqari yig'ilishi, insonning cheklanishi va raqamli tengsizlik kabi yangi muammolarni ham yuzaga keltiradi.

Falsafiy nuqtayi nazardan, asosiy masala inson subyektligining yo'qolishi emas, balki uning algoritmik muhit sharoitida qanday transformatsiyaga uchrayotganidadir. Inson hanuz qaror qabul qiluvchi, axloqiy mas'uliyatga ega markaziy subyekt bo'lib qolmoqda. Biroq uning qarorlari amalga oshadigan ijtimoiy muhit tobora ko'proq algoritmik

saralash, tavsia va prognozlash mexanizmlari orqali tashkil etilmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari "algoritmik ijtimoiylik" va "ijtimoiy makonning algoritmlashuvi" tushunchalarini sun'iy intellekt davrida yuz berayotgan ijtimoiy transformatsiyalarni tushuntiruvchi mustaqil ijtimoiy-falsafiy kategoriyalar sifatida asoslash imkonini beradi. Zamonaviy ijtimoiy makon endilikda faqat insonlar va institutlar o'rtasidagi munosabatlar yig'indisi emas, balki inson, sun'iy intellekt, ma'lumot, algoritm va raqamli platformalarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadigan gibrid ijtimoiy makon sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shuningdek, algoritmik hokimiyat, raqamli tengsizlik, algoritmik shaffoflik, etik javobgarlik va inson avtonomiyasi bilan bog'liq masalalarni yanada chuqurroq falsafiy tahlil qilish kelajakdagi ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi zarur. Chunki sun'iy intellektning rivojlanishi nafaqat yangi texnologik imkoniyatlarni, balki inson mavjudligi, erkinligi va jamiyatning kelajakdagi shakllari haqidagi fundamental falsafiy savollarni ham kun tartibiga olib chiqmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Repko A. F. *Interdisciplinary Research: Process and Theory*. – 2nd ed. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2012. – 544 p. – P. 16. – ISBN 978-1-4129-8877-3.
<https://search.worldcat.org/title/Interdisciplinary-research-%3A-process-and-theory/oclc/741103679>
2. Bertalanffy L. von. An Outline of General System Theory // *The British Journal for the Philosophy of Science*. – 1950. – Vol. 1, No. 2. – P. 134–165. – P. 134. – DOI: 10.1093/bjps/I.2.134.
<https://doi.org/10.1093/bjps/I.2.134>
3. Bertalanffy L. von. An Outline of General System Theory // *The British Journal for the Philosophy of Science*. – 1950. – Vol. 1, No. 2. – P. 134–165. – DOI: 10.1093/bjps/I.2.134.
<https://doi.org/10.1093/bjps/I.2.134>
4. Sartori G. Comparing and Miscomparing // *Journal of Theoretical Politics*. – 1991. – Vol. 3, No. 3. – P. 243–257. – DOI: 10.1177/0951692891003003001.
<https://doi.org/10.1177/0951692891003003001>
5. Sartori G. Concept Misformation in Comparative Politics // *American Political Science Review*. – 1970. – Vol. 64, No. 4. – P. 1033–1053. – DOI: 10.2307/1958356.
<https://doi.org/10.2307/1958356>
6. Bucher T. *If...Then: Algorithmic Power and Politics*. – New York: Oxford University Press, 2018. – 216 p. – P. 1–2. – ISBN 978-0-19-049302-8. – DOI: 10.1093/oso/9780190493028.001.0001.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780190493028.001.0001>
7. Krippendorff K. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. – 4th ed. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2019. – 472 p. – P. 24. – ISBN 978-1-5063-9566-1.
<https://doi.org/10.4135/9781071878781>
8. Yin R. K. *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. – 6th ed. – Los Angeles: SAGE Publications, 2018. – XXX, 319 p. – P. 50. – ISBN 978-1-5063-3616-9.
<https://www.sagepub.com/shop/buy-a-book/case-study-research-and-applications-6-250150>
9. Ollman B. *Dance of the Dialectic: Steps in Marx's Method*. – Urbana; Chicago: University of Illinois Press, 2003. – P. 12–13. – ISBN 978-0-252-07118-8.
<https://www.press.uillinois.edu/books/?id=p071188>
10. van Dijck J., Poell T., de Waal M. *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. – New York: Oxford University Press, 2018. – X, 226 p. – P. 31–45. – ISBN 978-0-19-088976-0. – DOI: 10.1093/oso/9780190889760.001.0001.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780190889760.001.0001>
11. Gillespie T. The Relevance of Algorithms // *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society* / ed. by T. Gillespie, P. J. Boczkowski, K. A. Foot. – Cambridge, MA: MIT Press, 2014. – P. 167–194. – DOI: 10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009.
<https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009>